

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

**Ijtimoiy-gumanitar
fanlarning dolzarb
muammolari**

9/s (3) 2023

2023

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ 5/9 (3)-2023

**АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-
ГУМАНИТАРНЫХ НАУК**

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

ТОШКЕНТ-2023

БОШ МУҲАРРИР:

Исанова Феруза Тулқиновна

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ:

07.00.00-ТАРИХ ФАНЛАРИ:

Юлдашев Анвар Эргашевич – тарих фанлари доктори, сиёсий фанлар номзоди, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Мавланов Уктам Махмасабирович – тарих фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Хазраткулов Абдор – тарих фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети.

08.00.00-ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ:

Карлибаева Рая Хожабаевна – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Худойқулов Садирдин Каримович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Азизов Шерзод Ўктамович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Божхона институти;

Арабов Нурали Уралович – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Холов Актам Хатамович – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Шадиева Дилдора Хамидовна – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент в.б, Тошкент молия институти;

Шакарлов Қулмат Аширович – иқтисодиёт фанлари номзоди, доцент, Тошкент ахборот технологиялари университети

09.00.00-ФАЛСАФА ФАНЛАРИ:

Ҳакимов Назар Ҳакимович – фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Яхшиликков Жўрабой – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Ғайбуллаев Отабек Мухаммадиевич – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат чет тиллар институти;

Ҳошимхонов Мўмин – фалсафа фанлари доктори, доцент, Жиззах педагогика институти;

Носирходжаева Гулнора Абдукаҳхаровна – фалсафа фанлари номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Турдиев Бехруз Собирович – фалсафа фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Бухоро давлат университети.

10.00.00-ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Ахмедов Ойбек Сапорбаевич – филология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Кўчимов Шухрат Норқизилович – филология фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Салахутдинова Мушарраф Исамутдиновна – филология фанлари номзоди, доцент, Самарқанд давлат университети;

Кучкаров Раҳман Урманович – филология фанлари номзоди, доцент в/б, Тошкент давлат юридик университети;

Юнусов Мансур Абдуллаевич – филология фанлари номзоди, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Саидов Улугбек Арипович – филология фанлари номзоди, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси.

12.00.00-ЮРИДИК ФАНЛАРИ:

Ахмедшаева Мавлюда Ахатовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Мухитдинова Фирюза Абдурашидовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Эсанова Замира Нормуратовна – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган юрист, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳамроқулов Баҳодир Мамашарифович – юридик фанлар доктори, профессор в.б., Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети;

Зулфиқоров Шерзод Хуррамович – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Жамоат хавфсизлиги университети;

Хайитов Хушвақт Сапарбаевич – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси

Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Асадов Шавкат Ғайбуллаевич – юридик фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Утемуратов Махмут Ажимуратович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Сайдуллаев Шахзод Алиханович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳакимов Комил Бахтиярович – юридик фанлар доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Юсупов Сардорбек Баходирович – юридик фанлар доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Амиров Зафар Актамович – юридик фанлар бўйича фалсафа доктори (PhD), Ўзбекистон Республикаси Судьялар олий кенгаши ҳузуридаги Судьялар олий мактаби;

Жўраев Шерзод Юлдашевич – юридик фанлар номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Бабаджанов Атабек Давронбекович – юридик фанлар номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Раҳматов Элёр Жумабоевич – юридик фанлар номзоди, Тошкент давлат юридик университети;

13.00.00-ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ:

Ҳашимова Дильдархон Уринбоевна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ибрагимова Гулнора Хавазматовна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Закирова Феруза Махмудовна – педагогика фанлари доктори, Тошкент ахборот технологиялари университети ҳузуридаги педагогик кадрларни қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тармоқ маркази;

Тайланова Шоҳида Зайниевна – педагогика фанлари доктори, доцент.

19.00.00-ПСИХОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Каримова Василя Маманосировна – психология фанлари доктори, профессор, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Ҳайитов Ойбек Эшбоевич – Жисмоний тарбия ва спорт бўйича мутахассисларни қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш институти, психология фанлари доктори, профессор

Умарова Навбахор Шокировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети, Амалий психологияси кафедраси мудири;

Атабаева Наргис Батировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Қодиров Обид Сафарович – психология фанлари доктори (PhD), Самарканд вилоят ИИБ Тиббиёт бўлими психологик хизмат бошлиғи.

22.00.00-СОЦИОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Латипова Нодира Мухтаржановна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири;

Сеитов Азамат Пўлатович – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети;

Содиқова Шоҳида Мархабоевна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон халқаро ислом академияси

23.00.00-СИЁСИЙ ФАНЛАР

Назаров Насриддин Атакулович – сиёсий фанлар доктори, фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент архитектура қурилиш институти;

Бўтаев Усмонжон Хайруллаевич – сиёсий фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири.

ОАК Рўйхати

Мазкур журнал Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Олий аттестация комиссияси Раёсатининг 2022 йил 30 ноябрдаги 327/5-сон қарори билан тарих, иқтисодиёт, фалсафа, филология, юридик ва педагогика фанлари бўйича илмий даражалар бўйича диссертациялар асосий натижаларини чоп этиш тавсия этилган илмий нашрлар рўйхати (Рўйхатга) киритилган.

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари электрон журнали 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.
Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
масъулияти чекланган жамият.

Таҳририят манзили:

Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил: scienceproblems.uz@gmail.com
Телеграм канал: https://t.me/scienceproblems_uz

МУНДАРИЖА

07.00.00 – ТАРИХ ФАНЛАРИ

<i>Шарипов Шоҳруз Фахриддин ўғли</i> ХОРИЖИЙ МАМЛАКАТЛАРДА ХУСУСИЙЛАШТИРИШ СИЁСАТИ ТАРИХИ	9-14
<i>Хо'jamuratov Umarjon Rustamovich</i> O'ZBEKISTONDA QISHLOQ XO'JALIGINI RIVOJLANISH BOSQICHLARI.....	15-22
<i>Raxmanov Zafar Odilovich, Aloxunov Alisher Axmadjonovich</i> FARG'ONA VODIYSI YODGORLIKLARIDA ANIQLANGAN TAMG'ALI SOPOL IDISHLAR.....	23-26
<i>Mirhakimova Feruza Xoldorjon qizi</i> МАНМУДХО'JA ВЕНБУДИЙ УY МУЗЕYI ТАРИХИ	27-31
<i>Жабборова Ойдина Ихтиёржон қизи</i> XX АСРНИНГ 20-30 ЙИЛЛАРИДА МАҲАЛЛИЙ ТАРАҚҚИЙПАРВАРЛАР ТОМОНИДАН ИҚТИДОРЛИ ЁШЛАРНИ ГЕРМАНИЯГА ЎҚИШГА ЮБОРИЛИШНИНГ ТАШКИЛ ҚИЛИНИШИ.....	32-35

08.00.00 – ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ

<i>Эшов Мансур Пулатович, Насырходжаева Дилафруз Сабитхановна</i> ЯШИЛ ИҚТИСОДИЁТ КОНЦЕПЦИЯСИ ВА УНИНГ ШАКЛЛАНИШ ХУСУСИЯТЛАРИ	36-43
<i>Шадманов Эркин Шеркулович</i> МЕТОДОЛОГИЯ ОЦЕНКИ ВЛИЯНИЯ ДЕТЕРМИНАНТ ПРЯМЫХ ИНОСТРАННЫХ ИНВЕСТИЦИЙ НА ЭКОНОМИЧЕСКИЙ РОСТ	44-52
<i>Асатуллаев Хуршид Сунатуллаевич</i> ДАВЛАТ ФИСКАЛ (БЮДЖЕТ-СОЛИҚ) СИЁСАТИНИНГ ИҚТИСОДИЙ ЎСИШ ВА БАНДЛИККА ТАЪСИРИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ.....	53-60
<i>Кулибоев Азамат Шоназарович</i> ДАВЛАТ ТИББИЁТ ТАШКИЛОТЛАРИНИ БЮДЖЕТДАН МОЛИЯЛАШТИРИШ ЖАРАЁНИ ТАҲЛИЛИНИНГ НАЗАРИЙ-УСЛУБИЙ ЖИҲАТЛАРИ.....	61-68
<i>Razzaqova Durdon Adashboy qizi</i> IQTISODIYOTNI RAQAMLASHTIRISH SHAROITIDA BUXGALTERIYA DASTURINING AFZALLIKLARI VA KAMCHILIKLARI.....	69-76
<i>Muminova Elnorahon Abdugarimovna, Uraimjonov Azizbek Raxmonjon o'g'li</i> YASHIL IQTISODIYOTGA O'TISHDA QAYTA TIKLANUVCHI ENERGIGA MANBALARINING O'RNI	77-86
<i>Эргашев Отамурод Тоштемурович</i> КИЧИК БИЗНЕСНИ МОЛИЯ-КРЕДИТ МЕХАНИЗМЛАРИ ОРҚАЛИ ҚўЛЛАБ-ҚУВВАТЛАШ Йўналишлари.....	87-93
<i>Matyoqubova Dilfuza Olimboyevna, Qobulov Ozodbek O'ktamboy og'li</i> MINTAQALARDA GLOBAL OZIQ-OVQAT XAVFSIZLIGI VA QISHLOQ XO'JALIGINI RIVOJLANTIRISHDA TADQIQOTNING O'RNI	94-97
<i>Isaqova Zebo Murodovna</i> DAVLAT BOSHQARUVI TIZIMINI RIVOJLANTIRISHDA LOYIHA BOSHQARUVI STANDARTLARI INTEGRATSIYASI.....	98-104
<i>Улашов Алибой Рашид ўғли</i> ҚОЗОҒИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ИҚТИСОДИЁТИНИ РИВОЖЛАНИШИДА МИНТАҚАВИЙ ТАФОВУТЛАРНИНГ ЎРНИ	105-113

<i>Матюсупов Бунёд</i> АҚЛИ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДАН ТУРИЗМ ДЕСТИНАЦИЯЛАРИ ВА ШАҲАРЛАРДА САМАРАЛИ ФОЙДАЛАНИШ	1114-123
<i>Мухитдинова Камола Алишеровна</i> ИҚТИСОДИЁТДА ИНВЕСТИЦИОН ФАОЛИЯТИ ВА УНИ БЕЛГИЛОВЧИ ОМИЛЛАР	124-131
<i>Ҳакимов Ҳакимжон</i> ДАВЛАТ ҚИММАТЛИ ҚОҒОЗЛАРИ БЎЙИЧА ДАРОМАДЛИЛИК ЭГРИ ЧИЗИҒИНИНГ ШАКЛЛАНИШ ХУСУСИЯТЛАРИ	132-141
<i>Achilova Ramziya A'zamovna</i> ISHCHI KUCHI VA UNING BANDLIGI	142-149
<i>Nasriddinova Dildora Shukrullayevna</i> OLIY TA'LIM XIZMATLARI BOZORIDA MARKETING TADQIQOTLARINI TAKOMILLASHTIRISH VA MODELLARINI YARATISH	150-157
09.00.00 - ФАЛСАФА ФАНЛАРИ	
<i>Хайридинов Аббосхон Анварович</i> YOSHLAR ORASIDA MAFKURAVIY TAHDIDLARNI OLDINI OLIHDA HUQUQ TARTIBOT ORGANLARINING VAZIFALARI	158-162
<i>Jurayev Alisher Tulqinboyevich</i> TA'LIMGA OID DAVLAT SIYOSATINI AMALGA OSHIRISHDA ZAMONAVIY YONDASHUVLARNING IJTIMOY AHAMIYATI	163-170
<i>Бекбаев Рауф Рустамович</i> ТРАДИЦИОНАЛИЗМ В ФИЛОСОФИИ КОНФУЦИАНСТВА.....	171-176
<i>Qayumova Aziza Toshmuradovna</i> IBN XALDUNNING SOSIOLOGIK QARASHLARINI O'RGANISHNING METODOLOGIK JIHATLARI.....	177-183
<i>Shokirov Mubin Rustamovich</i> MILLIY O'ZLIKNI ANGLASHDA TARIXIY TAFAKKUR MADANIYATINING O'RNI VA AHAMIYATI.....	184-188
<i>Нуруллаева Зулхумор Сидаматовна</i> МАҚОМ САНЪАТИ БАДИИЙ-ЭСТЕТИК ХУСУСИЯТЛАРИНИНГ ФАЛСАФИЙ ТАҲЛИЛИ	189-193
<i>Наврўзова Гулчеҳра Нигматовна</i> “ҲУШ ДАР ДАМ” МОҲИЯТИ: МЕТАФИЗИК ТАҲЛИЛ	194-199
<i>O'razov Bobir Baxtiyorovich</i> IJTIMOIY DAVLATNING NAZARIY VA METODOLOGIK ASOSLARI: VUJUDGA KELISH SHARTLARI, BELGILARI VA FUNKSIYALARI	200-204
10.00.00 - ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ	
<i>Xolmatova Malika Ibadullayevna</i> AD'JEKTIVLI IDIOMALAR: QO'LLANILISHI, KELIB CHIQISHI VA MADANIY AHAMIYATI TAHLILI.....	205-209

<i>Olga Filippova</i> CLUSTER IMPLEMENTATION OF FUNCTIONS OF REDUNDANCY MEANS.....	210-222
<i>Эргашева Асаль Эркиновна</i> СПЕЦИФИКА РИТМИЧЕСКОЙ ОРГАНИЗАЦИИ ПРОЗЫ МАРИНЫ ЦВЕТАЕВОЙ	223-226
<i>Xaitova Gulhayo Tovasharovna</i> TILSHUNOSLIKDA “YAQIN – UZOQ” OPPOZITSIYASINING CHOG‘ISHTIRMA TADQIQI MASALASI (ingliz va o‘zbek tillari misolida)	227-231
<i>Rustamova Dilrabo</i> ATAMALAR LUG‘ATIDA LUG‘AT MAQOLASINING TUZILISHI.....	232-241
<i>Кдырбаева Бахытгуль Кеунимжаевна</i> ПАРНЫЕ СЛОВА В КАРАКАЛПАКСКОМ ЯЗЫКЕ: ОБЗОР ОСНОВНОЙ ЛИТЕРАТУРЫ.....	242-248
<i>Fayziyeva Aziza Anvarovna, Sadirova Sitara Sobirovna</i> TARJIMA MUAMMOLARINI YECHISH STRATEGIYALARI	249-253
<i>Alaudinova Dilnoza Rustam qizi</i> FRAZEOLOGIK (TURG‘UN) BIRIKMALAR VA ULARNI TARJIMA QILISH USULLARI	254-260
<i>Erdonova Muxlisa Hoshim qizi</i> ORNITONIM KOMPONENTLI MAQOLLARNING LINGVISTIK TADQIQI.....	261-265
12.00.00 – ЮРИДИК ФАНЛАР	
<i>Zaripov Mirzali Miraliyevich</i> KORRUPTSIYA MUAMMOLARINING SABABLARI VA YECHIMLARI	266-270
13.00.00 – ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ	
<i>Yuldashev Mengali Ziyaduloyevich</i> BOSHLANG‘ICH SINIF O‘QITUVCHILARIDA MUSTAQIL ISHLASH KOMPITENSIYALARINI RIVOJLANTIRISH.....	271-276
<i>Yarkinay Nurumbekova Anarmatovna</i> INNOVATSION YONDASHUV ASOSIDA MURABBIYLIK KOMPETENSIYASINI SHAKLLANTIRISH PEDAGOGIK ZARURAT.....	277-284
<i>Sadullayev Dilmurod Baxtiyor o‘g‘li</i> INNOVATSIYA BOSHQARUV ASOSIDA BOSHQARUV XODRLARINI TAYYORLASH SIFATINI OSHIRISH OMILLARI	285-290
<i>Xudayqulova Zarifa Ummatqulovna</i> BO‘LAJAK PEDAGOGLARNI AKSIOLOGIK YONDASHUVLAR ASOSIDA MA‘NAVIY-MA‘RIFIY FAOLIYATGA TAYYORLASH IMKONIYATLARINI TAKOMILLASHTIRISH	291-301
<i>Бекчанова Солиха Давлатназаровна</i> ТИББИЁТ ОЛИЙ ТАЛИМ МУАССАСАЛАРИ ТАЛАБАЛАРИДА ДИВЕРГЕНТ ТАФАККУРНИ РИВИЖОЛАНТИРИШНИНГ ПЕДАГОГИК ИМКОНИАТЛАРИ	302-307
<i>Xasanova Gulsanam Xusanovna</i> MAGISTRATURA TALABALARING TASHKILY-BOSHQARUV KOMPETENSIYALARINI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK MODELINI	308-314
<i>Allanazarov Qo‘ldosh Olimovich</i> TALABALARING TANLAGAN KASBIY FAOLIYATI VA IJODIY QOBILIYATLARINI INTERFAOL METODLAR ORQALI RIVOJLANTIRISH	315-319

<i>Umarov Nurbek Irkinovich</i> KVEST TEXNOLOGIYASINI TA'LIM JARAYONIDA QO'LLASH ASOSLARI	320-324
<i>Буранова Мадина Уктамовна</i> ОСОБЕННОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ТРАДИЦИОННОГО И НЕТРАДИЦИОННОГО ВИДОВ ЧТЕНИЯ В УЧЕБНОМ ПРОЦЕССЕ	325-330
<i>Зияева Хушнудабону Илхомжон кизи</i> ПУТИ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ТЕХНОЛОГИЙ ФОРМИРОВАНИЯ РЕЧЕВЫХ НАВЫКОВ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ РУССКОГО ЯЗЫКА	331-339
<i>Toshpulatova Dilraboixon Sobirjonovna</i> BIOLOGIYA FANINI O'QITISH JARAYONIDA O'QUVCHILARNING KREATIV QOBILIYATLARINI RIVOJLANTIRISH	340-346
<i>Madaminova Nargiza Zuxridinovna</i> YOSHLAR MA'NAVIIY MADANIYATINI YUKSALTIRISHDA IJTIMOIY FANLARNING AHAMIYATI	347-351
<i>Shomurzayeva Nasiba Xoshimovna</i> PIYODA YURISH SAYOHATLARNI TALABALAR O'RTASIDA OMMALASHTIRISH	352-356
<i>Xoliyorov Murod Shavkatovich</i> O'QUVCHI YOSHLARDA IJTIMOIY MOTIVLARNI SHAKLLANTIRISHNING PEDAGOGIK SHARTLARI.....	357-362
<i>Хамроқулова Дилнавоз</i> БОЛАЛАРДА ТАБИАТГА ДОИР ТАСАВВУР ВА ТУШУНЧАЛАРНИ ШАКЛЛАНИШИ....	363-366
<i>Tursunova Shaxzoda Baxromovna</i> TEXNOLOGIYA TA'LIMI O'QITUVCHILARINING IJODKORLIK QOBILIYATI VA BOSHQARUV MAHORATINI RIVOJLANTIRISHNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLAR.....	367-373
<i>Usmonov Abdurashid Norbo'tayevich</i> O'QUVCHILARDA DEVIANT XULQ SHAKLLARINING NAMOYON BO'LISHI VA TAHLILI	374-380
<i>Ўтанов Ўткир</i> ЎЗБЕКИСТОНДА ЎҚИТУВЧИ МАЪНАВИЙ ҚИЁФАСИНИ РИВОЖЛАНТИРИШНИНГ КОНЦЕПТУАЛ АСОСЛАРИ	381-387
<i>Kuchkarov Bahodir Tashmurodovich</i> BO'LAJAK HARBIY OFITSERLARDA UMUMMADANIY KOMPETENTLIKNI SHAKLLANTIRISHNING PEDAGOGIK-PSIXOLOGIK OMILLARI	388-392

Muminova Elnorahon Abdukarimovna
Farg'ona politexnika instituti "Iqtisodiyot" kafedrasini mudiri

Uraimjonov Azizbek Raxmonjon o'g'li
Farg'ona politexnika instituti tayanch doktoranti

YASHIL IQTISODIYOTGA O'TISHDA QAYTA TIKLANUVCHI ENERGIGA MANBALARINING O'RNI

Annotasiya. Maqolada mamlakatimizning barqaror iqtisodiy o'sishini ta'minlashda QTEMLar va ularning o'ri, ulardan foydalanish, ijtimoiy va uy-joy kommunal xizmat ko'rsatish sohalarida hamda iqtisodiyot tarmoqlarida qayta tiklanuvchi energiya manbalarini keng joriy etish, energiya samaradorligini oshirish orqali respublika hududlarida energiya taqchilligi qoplanishini ta'minlash masalalari yoritilgan. "Yashil" iqtisodiyotga o'tish "yashil" o'sishni ta'minlash maqsadida qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan foydalanish zarurati asoslangan. Shuningdek, 2000 - 2022 yillarda elektr energiya ishlab chiqarish dinamikasi tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: qayta tiklanuvchi energiya manbalari, ruzgar energiyasi, quyosh energiyasi, hidroenergetika, biomasali energiya, geotermal energiya, omadli energiya, yashil iqtisodiyot, energiya resurslari.

Elnorakhon Abdukarimovna Muminova
Head of the Economics Department of the Fergana Polytechnic Institute

Uraimjonov Azizbek Raxmonjon ugli
Basic doctoral student of the Fergana Polytechnic Institute

THE ROLE OF RENEWABLE ENERGY RESOURCES IN THE TRANSITION TO A GREEN ECONOMY

Abstract. The article discusses renewable energy sources and their role in ensuring sustainable economic growth of our country. The study also highlights the issues of ensuring that costs are covered using renewable energy sources. The transition to a green economy is based on the need to use renewable energy sources to achieve green growth. The study analyzed the dynamics of electricity production in 2000 – 2022.

Key words: renewable energy sources, wind energy, solar energy, hydropower, biomass energy, geothermal energy, happy energy, green economy, energy resources.

Муминова Элнорахон Абдукаримовна
Заведующий кафедрой "Экономика"
Ферганского политехнического института

Ураимджонов Азизбек Рахмонжон угли
Базовый докторант Ферганского политехнического института

РОЛЬ ВОЗОБНОВЛЯЕМЫХ ЭНЕРГЕТИЧЕСКИХ РЕСУРСОВ В ПЕРЕХОДЕ К ЗЕЛЕННОЙ ЭКОНОМИКЕ

Аннотация. В статье рассматриваются ВИЭ и их роль в обеспечении устойчивого экономического роста нашей страны. Так же в исследовании освещены вопросы обеспечения покрытия расходов за счёт ВИЭ. Переход к «зеленой» экономике основан на необходимости использования возобновляемых

источников энергии для обеспечения «зеленого» роста. В исследовании была проанализирована динамика производства электроэнергии в 2000 – 2022 годах.

Ключевые слова: возобновляемые источники энергии, энергия ветра, солнечная энергия, гидроэнергетика, энергия биомассы, геотермальная энергия, энергия счастья, зеленая экономика, энергетические ресурсы.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SPR1342V3SI9Y2023N11>

Kirish. Dunyo yalpi ichki mahsuloti va aholi sonining o'sib borishi natijasida birlamchi va ikkilamchi energiya resurslariga bo'lgan talab ortib boradi. Bu esa jahon energetika konyunkturasida rivojlanishning yangi bosqichi sifatida muqobil energiya manbalarining ahamiyatini sezilarli darajada oshirishga xizmat qiladi.

Xalqaro qayta tiklanuvchi energetika agentligi (IRENA) tadqiqotlariga ko'ra, bugungi kunda qayta tiklanadigan energiya manbalari (QTEM) barcha mamlakatlarda mavjud va ularning salohiyatidan hali to'liq foydalanilmagan. Biroq 2050 yilga borib dunyoda ishlab chiqariladigan elektr energiyasining 90%i qayta tiklanuvchi energiyadan olinishi mumkinligi prognoz qilinmoqda. Energiya manbalarining ishlatilishiga doir muammolar va ularning hal qilinishi global tajribalardan kelib chiqqan holda o'zgaradi. Keyingi muammolar keng doirada hisoblanib, ularning hal qilinishi davlatlar va hududlar o'rtasida o'zaro aloqalar, siyosiy va iqtisodiy qarashlar va mamlakatlararo hamkorliklar orqali hal etiladi [1].

Respublikada iqtisodiyot barqaror o'sishini ta'minlashga va aholining farovonlik darajasini oshirishga, yoqilg'i-energetika resurslariga bo'lgan talab-ehtiyojni uzluksiz qanoatlantirishga qaratilgan neft-gaz, elektr energetika, ko'mir, kimyo, qurilish industriyasini rivojlantirishning uzoq muddatli strategiyasi amalga oshirilmoqda. 22.08.2019 yildagi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Iqtisodiyot tarmoqlari va ijtimoiy sohaning energiya samaradorligini oshirish, energiya tejavchi texnologiyalarni joriy etish va qayta tiklanuvchi energiya manbalarini rivojlantirishning tezkor chora-tadbirlari to'g'risida" gi PQ-4422-sonli Qarorida yuqoridagi masalalarni amalga oshirish maqsadida "Iqtisodiyot tarmoqlari va ijtimoiy sohaning energiya samaradorligini yanada oshirish hamda qayta tiklanuvchi energiya manbalarini rivojlantirish" bo'yicha yo'l xaritasi belgilangan [2].

Mamlakatimizda ijtimoiy va uy-joy kommunal xizmat ko'rsatish sohalarida hamda iqtisodiyot tarmoqlarida qayta tiklanuvchi energiya manbalarini keng joriy etish, energiya samaradorligini oshirish orqali respublika hududlarida energiya taqchilligi qoplanishini ta'minlash, bu boradagi ishlarni kompleks tashkil etish hamda investorlar uchun qulay sharoitlar va rag'batlantirish mexanizmlarini joriy qilish maqsadida O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "2023-yilda qayta tiklanuvchi energiya manbalarini va energiya tejavchi texnologiyalarni joriy etishni jadallashtirish chora-tadbirlari to'g'risida" gi PQ-57-sonli Qarori qabul qilingan. Mazkur qarorga asosan davlat-xususiy sheriklik asosida "Shamol elektr stansiyalari" ni qurish bo'yicaha qiymati 2 453 trl.so'mlik va "Quyosh fotoelektr stansiyalari" ni qurish bo'yicaha qiymati 6 911 trl.so'mlik loyihalarni amalga oshirish rejalashtirilgan [3].

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. B.U. Urishev va boshqalar o'z tadqiqotlarida qayta tiklanadigan energiya manbalariga asoslangan lokal energiya tizimlarining samaradorligini aniqlash usullarini o'rganganlar. Tadqiqotlarida jahon energetikasida tez rivojlanayotgan lokal energetik tizimlar to'g'risida ma'lumotlar keltirilgan, ushbu tizimlar tarkibidagi qayta tiklanuvchi energiya manbalariga asoslangan energetik qurilmalarning samaradorligini aniqlash bo'yicha hisoblar natijalari keltirilgan [4].

A.I.Qarshibaev, O.Zoxidov, va A.Xamzaevlarning tadqiqotlarida konchilik va ishlab chiqarish korxonalarida ish unumdorligi hamda ishlab chiqarish hajmining ortishi o'z-o'zidan elektr energiyasi sarfini ortishiga olib keladi [5]. Bugungi kunda konchilik hamda sanoat korxonalarining elektr energiya iste'moli samaradorligini orttirish uchun muqobil va qayta tiklanuvchi energiya manbalarining yangi turlarini ishlab chiqarish ob'ektlari xududida qo'llash - muammoning oqilona yechimi bo'lib hisoblanadi.

Mamlakatimiz olimlari tomonidan ham mazkur masala atroflicha o'rganilgan bo'lib, "Yashil iqtisodiyot"ning energetika sohasiga yo'naltirilgan investitsiyalarining jahondagi hozirgi holati tahlil qilingan va rivojlanish tendensiyalari Z.Nurov tadqiqotlarida o'z aksini topgan [6].

T.K.Iminov, A.V.Vahobov, T.Z.Teshaboev, M.T.Bo'taboevlarning tadqiqotlarida "Yashil" iqtisodiyotga o'tishning xorijiy tajribalari, sanoatni rivojlantirishda iqtisodiy-ekologik muammolar kabi masalalari atroflicha o'rganilgan [7].

Shuning bilan qayta tiklanadigan energiya manbalarini ishlab chiqarish, uglerod chiqindilarini kamaytirish, enegriya tejamkorligini ta'minlash, bu borada xalqaro miqyosda erishilgan natijalarga tayanish masalalarini o'rganish xanuz muxim ilmiy ahamiyatga ega, tadqiqotlarni amalga ishirish borasidagi ilmiy yondashuvlar esa ma'lum metodologik ahamiyat kasb etadi.

Tahlil va natijalar. Mamlakatimiz iqtisodiyotining tarmoq va sohalari rivojlanib borishi bilan bir qatorda energiya quvvatlariga bo'lgan talab ham ortib bormoqda. Mamlakatimiz aholisi va iqtisodiyotini energiya bilan ta'minlash maqsadida hukumat tomonidan bir qator ishlar amalga oshirilmoqada. Jumladan, mintaqalararo energiya resurslarini uzatish tarmoqlarini rivojlantirish, "yashil" energetika texnologiyalarini keng joriy etishning ahamiyati oshmoqda [8].

"Yashil" iqtisodiyotni shakllantirish va uning barqaror rivojlanishiga o'tish global darajada ham, O'zbekiston uchun ham ustuvor vazifalardan biri hisoblanadi. Barqaror rivojlanish konsepsiyasi insoniyat kelajagi uchun muhim manba bo'lib, u BMTning qaror va hujjatlarida o'z ifodasini topgan. Barqaror rivojlanishning iqtisodiy-ekologik asosi, bu "yashil" iqtisodiyotni shakllantirish va rivojlantirishdan iboratdir.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022 yil 2 dekabr, PQ-436-son "2030 yilgacha O'zbekiston Respublikasining "yashil" iqtisodiyotga o'tishiga qaratilgan islohotlar samaradorligini oshirish bo'yicha chora-tadbirlar to'g'risida" Qarori bilan "O'zbekiston yashil iqtisodiyotga o'tish maqsadlari belgilandi. Mazkur Qarorga ko'ra 2022 — 2026 yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning [taraqqiyot strategiyasida](#) belgilangan vazifalarni amalga oshirish, O'zbekiston Respublikasining "yashil" iqtisodiyotga o'tish strategiyasi doirasida «yashil» va inklyuziv iqtisodiy o'sishni ta'minlash borasida amalga oshirilayotgan chora-tadbirlar samaradorligini oshirish, qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan foydalanish hamda iqtisodiyotning barcha tarmoqlarida resurslarni tejashni yanada kengaytirish borasida aniq maqsadlar belgilangan bo'lib, "2030 yilgacha O'zbekiston Respublikasida «yashil» iqtisodiyotga o'tish va «yashil» o'sishni ta'minlash" dasturi qabul qilindi. Shuningdek, issiqxona gazlarini YaIMga nisbatan avvalgi yillardagi darajaga nisbatan 35 foizga qisqartirish, qayta tiklanuvchi energiya manbalarining ishlab chiqarish quvvatini 15 GVtga oshirish, iqtisodiyotning barcha tarmoqlarida suvdan foydalanish samaradorligini sezilarli darajada oshirish maqsad etib belgilandi [9].

Qayta tiklanuvchi energiya manbalalari, yoki o'zgaruvchan energiya manbalalari, energiya olish uchun ishlatilayotgan manbalalardir va har doim to'plangan va tiklanuvchi sifatida mavjud bo'ladi. Ularning afzalligi, ularning ishlatilish jarayonlarida atmosferaga zarar bermaydigan manbalalar bo'lishidir. Qayta tiklanuvchi energiya manbalalari eng keng tarqalganlarini quyidagi jadvalda ko'rishimiz mumkin.

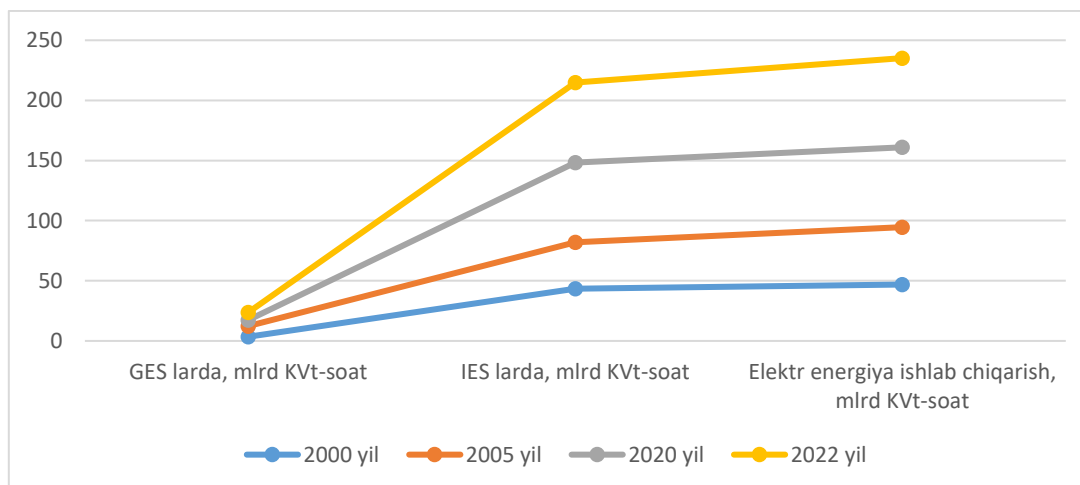
1-jadval

Qayta tiklanuvchi energiya manbalalari

№	Energiya manbalalari	Tavsifi
1.	Ruzgar Energiyasi	Shamol kuchlaridan olingan energiya. Ruzgar turbinlari orqali shamol kuchlarini elektr energiyasiga aylantirish uchun ishlatiladi.
2.	Quyosh Energiyasi:	Quyosh nuridan olingan energiya. Quyosh paneli tizimlari orqali quyosh nuridan olingan energiyani elektr energiyasiga aylantirish uchun ishlatiladi.
3.	Hidroenergetika	Suvari turbinlar orqali suv kuchlarini energiyaqa aylantirish uchun ishlatiladi. Barajlar va bendlar suvning urnishini kontrol qilish orqali energiya ishlab chiqarishni ta'minlaydi.
4.	Biomasal energiya	Hayvonlar, o'simliklar, o'tkir moddalar va organik materiallardan olingan energiya. Biogaz, biomassali qurilmalar orqali ishlatiladi.
5.	Geotermal Energiya	Yerin ichki qismlaridan olingan isitma energiyasi. Geotermal elektr stansiyalari orqali yerenergiyasini olish mumkin.
6.	Omadli Energiya	Sun'iy havo, quyosh va shamol, o'zlarining energiyasini olib keladigan manbalalardir. Sun'iy havo o'sish, yurak, shamol va ne'matli nergiyaga aylanadi.

Bugungi kunda mamlakatimizda ishlab chiqariladigan elektr energiyaning asosiy qismi issiqlik elektr stansiyalarida (*IES*) ishlab chiqarilmoqda. Xususan, 2022 yilda jami 74,2 mlrd kVt-soat elektr energiya ishlab chiqarilgan bo'lib, ushbu ko'rsatkichning 89,7%i IESlarga to'g'ri kelgan. Issiqlik elektr stansiyalarida yoqilg'i iste'moli tarkibida tabiiy gazning ulushi 90-95%ni tashkil qiladi.

Elektr energiya ishlab chiqarishda qayta tiklanuvchi energiya manbalarining ulushi o'rtacha 9-11%ni tashkil qilmoqda. Bu, asosan, gidroelektrostansiyalar (*GES*) hisobiga to'g'ri kelmoqda. Tabiiy omillar sababli GESlarda ishlab chiqariladigan elektr energiya hajmi o'zgarib turadi. Mamlakatimiz GESlarida ishlab chiqarilgan elektr energiyasining eng katta hajmi 2005 yilga to'g'ri kelgan. Xususan, 2005 yilda ishlab chiqarilgan jami elektr energiyasining qariyb 19%i (8,9 mlrd kVt-soat) GESlarga to'g'ri kelgan. Hidroenergetika orqali hosil qilingan elektr energiyasi 2022 yilda umumiy elektr energiyasining 8,7%ni tashkil qilgan.

1-diagramma**O'zbekistonda 2000 - 2022 yillarda elektr energiya ishlab chiqarish dinamikasi¹**

Mamlakatimizda muqobil energiya manbalaridan foydalanish va sohani rivojlantirish mamlakatimizda qayta tiklanuvchi energiya manbalarining yirik salohiyati mavjud bo'lib, umumiy salohiyat neft ekvivalentida 117,9 mlrd tonnaga, uning texnik salohiyati esa 179,3 mln t.n.e.ga teng. Ushbu salohiyatning asosiy ulushini quyosh energiyasi tashkil qilib, uning texnik salohiyati 177 mln t.n.e.ga teng. Bu esa mamlakatimizning yillik energiya balansidan bir necha barobar ortiq ekanligini ko'rsatadi.

2022-2026 yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasiga ko'ra, mamlakatimizda 2026 yilga qadar qayta tiklanuvchi energiya manbalari ulushini 25%ga yetkazish evaziga yiliga qariyb 3 mlrd kub metr tabiiy gazni tejash, uy-joy-kommunal xo'jaligi, ijtimoiy soha ob'yektlari va boshqa sohalarda qayta tiklanuvchi energiya manbalarini keng joriy etish va energiya samaradorligini oshirish hamda iqtisodiyot tarmoqlarining havoga chiqaradigan zararli gazlar hajmini bir birlik YaIMF hisobida 10% ga qisqartirish vazifalari belgilangan.

Mamlakatimizda elektr energiyasi ishlab chiqarish yildan-yilga ortib bormoqda. Hisob-kitoblarga ko'ra, O'zbekistonda yiliga 10 milliard dollarlik elektr energiyasi va gaz iste'mol qilinadi. Shuningdek, bugungi kunda 2-3 milliard kilovatt soat elektr energiyasiga qo'shimcha talab mavjud. Kelgusi 5 yil ichida bu talab ikki baravar yoki qo'shimcha 10 milliard kilovatt/soatga oshishi kutilmoqda.

Statistik ma'lumotlarga ko'ra, O'zbekiston MDH davlatlari orasida elektr energiyasi ishlab chiqarish bo'yicha Rossiya, Ukraina va Qozog'istondan keyin 4-o'rinda turadi. Shu bilan birga, O'zbekiston Markaziy Osiyo yagona energetika tizimining o'rnatilgan quvvatlarining qariyb 50 foiziga egalik qiladi.

Qayta tiklanadigan quvvatlarning global qo'shimchalari 107 gigavattga (GVt) ko'tariladi, bu esa 2023 yilda 440 GVt dan oshiqroq bo'lgan eng muhim o'sishdir. Dunyoning asosiy bozorlarida dinamik kengayish kuzatilmoqda. Qayta tiklanadigan energiya Evropaning energiya inqiroziga javob berishda birinchi o'rinda turadi va u erda ularning o'sishini tezlashtiradi. Yangi siyosat choralari kelgusi ikki yil ichida Qo'shma Shtatlar va Hindistonda

¹ Statistik ma'lumotlarga asosan muallif tomonida tuzilgan.

sezilarli o'sishga yordam beradi. Shu bilan birga, Xitoy o'zining etakchi mavqeini mustahkamlamoqda va 2023 va 2024 yillarda qayta tiklanadigan energiya quvvatlarining global qo'shimchalarining deyarli 55 foizini tashkil qiladi.

So'nggi 5 yilda elektr energiyasi, jumladan, aholi iste'moli 20 foizga oshgani ta'kidlandi. 31 foizga, bu ko'rsatkich esa yiliga 6 foizga oshib borayotgani aholi daromadlari va maishiy texnika bilan ta'minlanishi ortib borayotganidan dalolat beradi va bu elektr energiyasi iste'molida ham o'z ifodasini topmoqda.

Mamlakatimizda muqobil energiya manbalaridan foydalanish va sohani rivojlantirish zaruriyatini quyidagi omillar bilan izohlash mumkin:

➤ iqlim o'zgarishlari natijasida yuzaga kelayotgan energiyaga bo'lgan talabning keskin ortishi hamda bunday favqulodda holatlarning ko'payishi mamlakat energiya ta'minotini diversifikatsiyalash zaruratini tug'diradi;

➤ qazib olinuvchi yoqilg'i-energetika resurslarining cheklanganligi qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan foydalanishga bo'lgan qiziqishning ortishiga sabab bo'lmoqda;

➤ qazib olinuvchi yoqilg'i hamda turli xil biomassalarni yoqish natijasida atmosferaga katta miqdordagi uglerod IV oksidi (SO_2) ajralib chiqadi. QTEM esa ekologik toza hisoblanib, atmosferaga zararli moddalar chiqarmaydi;

➤ qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan foydalanish uzoq va olis hududlarni elektr va issiqlik energiyasi bilan ta'minlashda iqtisodiy samaradorlikka erishish imkonini beradi;

➤ muqobil energiya manbalaridan foydalanishni jadallashtirish an'anaviy energiya resurslarini tejash hamda ularni iqtisodiyotning boshqa tarmoqlari va aholi iste'moli uchun yo'naltirish imkonini beradi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022 yil 9 sentyabrdagi PF-220-sonli farmoniga ko'ra, qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan foydalanish ko'lamini oshirish maqsadida mamlakatimizda aholi va tadbirkorlik sub'yektlarining qayta tiklanuvchi energiya manbalari qurilmalari xarid qilishini moliyaviy rag'batlantirish choralari belgilandi. Xususan, 2022 yil 1 oktyabrdan boshlab, jismoniy shaxslarga respublikada ishlab chiqarilgan quyosh va shamol elektr stansiyasi hamda quyosh suv isitish qurilmalarini 3 yil mobaynida foizsiz bo'lib-bo'lib to'lagan holda sotib olish imkoniyati yaratilib, QTEM qurilmalari qiymatini to'liq to'lagan holda ularni xarid qilgan va o'rnatgan iste'molchilarga xarid xarajatlarining bir qismini kompensatsiya qilish tartibi belgilandi.

1-jadval

2025-2026 yilgacha bo'lgan davrda qayta tiklanuvchi energiya manbalarining yangi quvvatlarini barpo etish maqsadlari

№	QTEM yo'nalishlari	Barpo etiladigan yangi quvvatlar
1.	Kamida 8 ta shamol elektr stansiyalarini (ShES) qurish hisobiga 4 GVt qo'shimcha quvvatlarni barpo etish	2023 yilda Qoraqalpog'iston Respublikasi Beruniy va Qorauzak tumanlari hamda Buxoro viloyati G'ijduvon va Peshku tumanlarida 3 ta (1,1 GVt);
		2024 yilda Navoiy viloyati Tomdi tumanida 1 ta (0,5 GVt);
		2025-2026 yillarda Qoraqalpog'iston Respublikasi va boshqa viloyatlarda kamida 4 ta (2,4 GVt) ShES ni ishga tushirish.
2.	Quyosh fotoelektr stansiyalari (FES) quvvatini 4 GVt ga etkazish maqsadida kamida 10 ta FESni ishga tushirish	2023 yilda Navoiy, Jizzax, Samarqand va Surxandaryo viloyatlarida 1,1 GVtli 4 ta;
		2025-2026 yillarda Qoraqalpog'iston Respublikasi va boshqa viloyatlarda jami 1,8 GVt quvvatli FESlarni ishga tushirish.

3.	15 ta yangi gidroelektr stansiyalarini (GES) qurish va 5 ta mavjud GESlarni modernizatsiya qilish hisobiga qo'shimcha 868 MVt elektr energiyasini ishlab chiqarish quvatlarini barpo etish	2023 yil Toshkent viloyatida 1 ta GES modernizatsiyasini yakunlash hamda Qashqadaryo va Andijon viloyatlarida jami quvvati 29 MVt bo'lga 2 ta;
		2024 yilda Andijon, Namangan, Surhandaryo va Toshkent viloyatlarida 1 ta GES modernizatsiyasini yakunlash hamda jami quvvati 122 MVt bo'lgan 4 ta;
		2025-2026 yillarda Qashqadaryo va Toshkent viloyatlarida jami quvvati 544 MVt bo'lgan 4 ta GESlarni ishga tushirish.

2019-2030-yillarda O'zbekiston umumiy elektr energiyasidagi QTEM ulushini oshirishni maqsad qilgan. Shuningdek, energiya samaradorligi ko'rsatkichini ikki baravar oshirish, yalpi ichki mahsulotning uglerod intensivligini pasaytirish, butun aholi va iqtisodiyotning barcha tarmoqlarini zamonaviy, arzon va ishonchli energiyadan foydalanishni ta'minlashni rejalashtirmoqda. O'zbekistonning katta QTEM salohiyati yashil, ekologik toza iqtisodiyotning sezilarli rivojlanishiga turtki berishi mumkin. Mamlakatning umumiy QTEM salohiyati 117 984 million tonnani tashkil etadi, uning texnik salohiyati esa 179,3 Mtoe. Ushbu potentsialning asosiy qismi quyosh energiyasiga to'g'ri keladi (umumiy salohiyat 51 Gtoe va texnik salohiyat 177 Mtoe). Darhaqiqat, quyosh energiyasining texnik salohiyati mamlakatning asosiy energiya iste'moli deyarli to'rt baravar ko'p. Uning qulay iqlimi va geografik joylashuvi O'zbekistonga quyosh energiyasidan turli sanoat maqsadlarida foydalanish imkonini beradi. Shamol energetikasi salohiyati 2,2 Mtoe ni tashkil etadi, bunda 19% texnik rivojlanish mumkin. Umumiy geotermal energiya salohiyati (67 Gtoe) quyosh energiyasidan ko'p bo'lsa-da, energiyaning bu turidan foydalanish uchun oddiy va tejamkor texnologiyalarning yetarli darajada rivojlanmaganligi, texnik rivojlanishni faqat 0,3 Mtoe bilan cheklaydi.

2-jadval

O'zbekistonning QTEM salohiyati (Million tonna neft ekvivalenti = Mtne) [11]

Qayta tiklanadigan energiya manbai	Yalpi potentsial	Texnik salohiyat
Gidroenergetika	9,2 Mtne	2 Mtne
Shamol energetika	2,2 Mtne	0,4 Mtne
Quyosh fotoelektroni	50973 Mtne	177 Mtne
Geotermal energiya	67000 Mtne	0,3 Mtne
Jami muqobil energiya manbalar	117984 Mtne	179,3 Mtne

2019-2030-yillarda O'zbekiston 2030-yilga borib elektr energiyasining umumiy ishlab chiqarishdagi QTEM ulushini 25 foizdan ko'proqqa oshirishni maqsad qilgan. Shuningdek, energiya samaradorligi ko'rsatkichini ikki barobarga oshirish, yalpi ichki mahsulotning uglerod intensivligini pasaytirish, butun aholini va barchani ta'minlashni rejalashtirmoqda [12, 13]. Zamonaviy, arzon va ishonchli energiyaga ega bo'lgan iqtisodiy tarmoqlar hosil qilishni maqsad qo'ygan.

Xulosa va takliflar

O'zbekistonda QTEM lari rivojlantirish "Yashil iqtisodiyot" tamoyillari amalga oshirishda quyidagi natijalarga erishi mumkin:

✓ Iqtisodiy chora-tadbirlar va dastaklarni ishlab chiqish, shu jumladan, issiqxona gazlari chiqindilarini kamaytirish uchun to'lovlarni joriy etish, energiyani tejashni, shu

jumladan moliyaviy imtiyozlarni qo'llash orqali rag'batlantirish tizimini, energiyani boshqarish va energiyani ko'p talab qiluvchi korxonalar faoliyatini tekshirish .

✓ bug'-gaz va gaz turbinali agregatlari negizida yuqori samarali texnologiyalarni joriy etgan holda mavjud elektr stansiyalarining ishlab chiqarish quvvatlarini rekonstruksiya qilish va modernizatsiya qilish.

✓ Energiya iste'moli tizimlarini avtomatik boshqarish va o'lchash asboblari bilan to'liq jihozlash.

✓ Issiqlik energiyasini ishlab chiqarishning yangi texnologiyalarini joriy etish, jumladan, markaziy qozonxonalarda va o'ta kritik bug' parametrlarida ishlaydigan ko'mirda ishlaydigan bug'-turbinali energetika bloklarida kogeneratsiya qilish, qozonxonaning eskirgan uskunalarni modernizatsiya va rekonstruksiya qilish.

✓ "Qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan foydalanish to'g'risida"gi va "Energiyadan oqilona foydalanish to'g'risida"gi qonunlarni amalga oshirish.

✓ SCADA tizimini joriy etish orqali kompressor stansiyalarini, past va o'rta bosimli gaz taqsimlash tarmoqlarini, gaz tashish tizimini modernizatsiya qilish orqali tabiiy gazni qazib olish, qayta ishlash, tashish va taqsimlashda tabiiy gaz yo'qotishlarini kamaytirish [14].

✓ SCADA (nazorat qiluvchi nazorat va ma'lumotlarni yig'ish) - bu sanoat jarayonlarini boshqarish uchun dasturiy ta'minot ilovalari toifasi bo'lib, asbob-uskunalar va sharoitlarni boshqarish uchun uzoq joylardan real vaqt rejimida ma'lumotlarni yig'ishdir. SCADA tashkilotlarga sanoat jarayonlari bo'yicha ma'lumotlarga asoslangan qarorlarni qabul qilish va qo'llash uchun zarur bo'lgan vositalarni taqdim etadi)

energiya samaradorligini oshirishni hisobga olgan holda binolarni qurish va rekonstruksiya qilishda arxitektura va rejalashtirish yechimlariga yondashuvlarni takomillashtirish; binolarning energiya sertifikatlash tizimini yaratish; va issiqlik izolatsiyasi uchun mavjud normalar va standartlarni qayta ko'rib chiqish (va yangilarini qabul qilish).

Адабиётлар/Литература/References:

1. <https://www.irena.org/>
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Iqtisodiyot tarmoqlari va ijtimoiy sohaning energiya samaradorligini oshirish, energiya tejavchi texnologiyalarni joriy etish va qayta tiklanuvchi energiya manbalarini rivojlantirishning tezkor chora-tadbirlari to'g'risida" gi PQ-4422-sonli Qarori. <https://lex.uz/docs/-4486125>
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori, 16.02.2023 yildagi "2023-yilda qayta tiklanuvchi energiya manbalarini va energiya tejavchi texnologiyalarni joriy etishni jadallashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-57-son Qarori. <https://lex.uz/uz/docs/-6385716#-6386419>
4. Уришев, Б. У., Умиров, А. П., Қуватов, У. Ж., & Жомуродова, М. К. (2022). Қайта тикланадиган энергия манбаларига асосланган локал энергия тизимларининг самарадорлигини аниқлаш. *Муқобил энергетика*, 1(04), 97-102.
5. Қаршибаев, А., Зоҳидов, О., & Ҳамзаев, А. (2022). Муқобил энергия манбалари асосида электр энергия истеъмоли самарадорлигини оширишнинг экспериментал тадқиқотлари. *Innovatsion texnologiyalar*, 1(04), 72-76.

6. Нуров, З., Ражабова, М. Х. (2022). «Яшил иқтисодиёт» да энергетика соҳасининг иқтисодий. *Central Asian Academic Journal of Scientific Research*, 2(5), 781-787.
7. Иминов Т.К., Ваҳобов А.В., Тешабоев Т.З., Бўтабоев М.Т. (2019). «Зелёная экономика» ка основа устойчивого развития. Монография. -Т: «Алоқачи», 480.
8. Muminova, E. A. (2023). Green economy as a mechanism of sustainable development. *Nazariy va amaliy tadqiqotlar xalqaro jurnali*, 3(4), 19-28.
9. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022 yil 2 dekabr, PQ-436-son “2030 yilgacha O‘zbekiston Respublikasining «yashil» iqtisodiyotga o‘tishiga qaratilgan islohotlar samaradorligini oshirish bo‘yicha chora-tadbirlar to‘g‘risida” Qarori. <https://lex.uz/uz/docs/6303230#6305281>
10. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori, 16.02.2023 yildagi “2023-yilda qayta tiklanuvchi energiya manbalarini va energiya tejoychi texnologiyalarni joriy etishni jadallashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PQ-57-son Qarori. <https://lex.uz/uz/docs/-6385716#-6386419>
11. Uzbekistan Energy Profile. <https://iea.blob.core.windows.net/assets/8c1cefe6-4c29-46b0-82fa-c524714e54a5/UzbekistanEnergyProfile.pdf>
12. Kurpayanidi, K. I. (2023). Scenarios of economic development of Uzbekistan in conditions of instability. *Journal Of Central Asia Economy*, 7(1), 63-80. Doi: [10.18334/asia.7.1.117188](https://doi.org/10.18334/asia.7.1.117188)
13. Курпаяниди, К. И. (2022). Вопросы разработки стратегии инвестиционной политики в условиях институциональной трансформации. *Nazariy va amaliy tadqiqotlar xalqaro jurnali*, 2(3), 7-23.
14. <https://habr.com/ru/hubs/scada/articles/>

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ 5/9 (3) – 2023

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари электрон журнали 2020 йил 6 август куни 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.

Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” масъулияти чекланган жамияти

Таҳририят манзили:

100070. Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил:

scienceproblems.uz@gmail.com

Боғланиш учун телефонлар:

(99) 602-09-84 (telegram).